

Hamza Gábor¹

Emlékezés Móra Mihályra születésének évfordulóján (1908-1967)

Kutatói, oktatói és tudományos életpálya

Móra Mihály egyetemi tanár, az egyházjog, a büntető és a polgári eljárási jog, a jogtörténet és a római jog jeles művelője száztíz évvel ezelőtt, 1908. február 8-án született Dunavecscén. Korán, hatvanadik életévének betöltése előtt néhány hónappal hunyt el 1967. szeptember 18-án Budapesten. Móra Mihály Budapesten érettségizett. Jogi tanulmányait 1926-1930 között végezte a budapesti királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1931-ben avatták jogtudományi doktorrá. 1935-ben bírói, a következő évben, 1936-ban pedig ügyvédi vizsgát tett. 1936-1937-ben a bécsi Collegium Hungaricumban folytatott kutatómunkát állami ösztöndíjjal. A bécsi egyetemen a neves kánonjogász, Rudolf Köstler (1878-1952) professzor kánonjogi szemináriumának volt aktív résztvevője. Gratianusszal foglalkozó, német nyelven közzétett tanulmánya Köstler professzor tudományos irányítása alatt készült. Néhány évvel később, 1939-ben Rómában kutatott egy éven át ugyancsak a magyar állam által biztosított ösztöndíjjal.

1931 és 1945 között az igazságszolgáltatásban, bíróságokon dolgozott. Móra Mihály 1931-ben a gödöllői járásbíróságon kezdte meg bírói működését. Később a budapesti törvényszéken, majd a Kúrián volt jegyző illetve tanácsjegyző. 1945-ben a Kúrián elnöki tanácsosi kinevezést kapott. 1942-ben szerzett egyetemi magántanári képesítést – azaz habilitált – az egyházi eljárásjog és történelem tárgykörben a budapesti királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen. A II. világháborút követően a szovjet mintát követő akadémiai (MTA) tudományos minősítési rendszerben Móra Mihály az állam- és jogtudományok kandidátusa tudományos fokozatot 1952-ben szerezte meg.

Szegeden 1947. augusztus 13-án nevezték ki az egyházjog nyilvános rendes egyetemi tanárává. A következő évben, 1948-ban megvalósított felsőoktatási reform, nyilvánvalóan politikai, ideológiai okokból, megszüntette a magyarországi jogi karokon az egyházjog oktatását és az egyházjogi tanszékek is felszámolásra kerültek. Móra Mihály ezért ugyancsak a szegedi egyetemen a polgári eljárásjog nyilvános rendes tanára lett. Móra Mihály ennek a tárgynak, főkollégiumnak az oktatását és művelését 1949 és 1952 között, három tanéven keresztül, mint tanszékvezető egyetemi tanár – a nyilvános rendes egyetemi tanár („professor ordinarius”) új, tartalmilag a tanári jogosítványokat is hátrányos érintő, szovjet mintát követő („zavedujucsij kafedroj professzor”) elnevezése – látta el. 1952 és 1960 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Állam- és Jogtudományi Karán a Büntető eljárásjogi tanszék vezetője volt. 1960. május 15-től pedig egészen haláláig a Római jogi tanszék tanszékvezető egyetemi tanára volt az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Az átlagosnál kétségtelenül gyakoribb „tanszékváltást” Móra Mihály esetében az egyetemi, kari struktúra sztálinista mintát követő megváltoztatása tette lehetővé.

Móra Mihály 1946-ban a Magyar Jogászegylet ügyvezető titkára lett. 1948. október 5-én ajánlották a Szent István Akadémia II. Osztálya (Történelem-, Jog- és Államtudományi Osztály) tagjának. Ajánlója nagy valószínűséggel, e sorok írója szerint, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem igen nagy tekintélynek örvendő büntetőjogász professzora, a büntető eljárási jog területének is szakavatott művelője, a néhány hónappal később elhunyt Angyal Pál (1873-1949) volt, aki Serédi Jusztinián (1884-1945) halálát követően a Szent István Akadémia elnöki (társelnöki) tisztét töltötte be. Móra Mihály megválasztására még 1948

¹ Egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) rendes tagja, Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE), Állam- és Jogtudományi Kar, email: gabor.hamza@ajk.elte.hu

végén, a Szent István Akadémia utolsó rendes közgyűlésén került sor. Móra Mihály a Szent István Akadémia 1951-ben de facto felfüggesztett működéséig ennek az Osztálynak a tevékenységében az erősen korlátozott lehetőségekhez képest tudomásunk szerint aktív részt vállalt. Utalni kívánunk arra, hogy a Szent István Akadémia de iure felszámolására az állam részéről nem került sor, ezért felolvasó üléseket, igaz, nem rendszeresen, az 1951-et követő években is tartottak. Említést érdemel, hogy Móra Mihály 1951-ben, pontosabban evvel az évvel kezdődően a Magyar Jogász Szövetség Tudományos Bizottságának titkári feladatait is ellátta.

Móra Mihály tekintélyes, rangos nemzetközi szakmai szervezetek munkájában is részt vállalt. Tagja volt például az International Law Association-nek és igazgatóválasztmányi főtárgya volt a Comité de l'Association des Juristes Hongroises pour la Coopération Juridique Franco-Hongroise-nek. A II. világháborút követően többször járt rövidebb tanulmányúton Ausztriában, Csehszlovákiában és Lengyelországban is folytatott kutatómunkát. Előadóként szerepelt több rangos nemzetközi konferencián is. Nemzetközi szereplését széleskörű nyelvismerete tette lehetővé. Kivételes erudíciója, magas színvonalú, nemzetközileg is nagyra értékelt tudományos munkássága a magyar jogtudománynak, az évszázados hagyományokra épülő magyar jogi kultúrának egész Európában elismerést

Móra Mihály jelentős szerkesztői tevékenységet is folytatott. Az alábbi kiadványokat illetve kiadványsorozatokat szerkesztette szerkesztői illetve társszerkesztői minőségben: Magyar Jogászegylet Egyházjogi Szakosztályának kiadványai 1943-1944; Magyar Jogászegylet Könyvtára 1947-1948; Jogászegyleti Szemle 1948-50 és Acta Juridica et Politica – Szeged (társszerkesztő). Móra Mihály az 1960-ban években a Magyar Jogász Szövetség tudományos bizottsága választmányi tagjaként is aktív tevékenységet fejtett ki.

Említést érdemelnek a jogi nyelvvel foglalkozó, ma már sajnos kevésbé ismert munkái, bár monográfiát ebben a témában nem írt. Ugyancsak kiemelendő, hogy Móra Mihály az író Gárdonyi Géza életművével is foglalkozott. Sajnos kutatásait nyomtatott formában nem tette közzé, így azokról nem tudunk képet alkotni. Móra Mihály, aki több tanulmányt is publikált idegen nyelven, részben külföldi tekintélyes szakfolyóiratokban, polgári és büntető eljárásjog körében folytatott kutatásait külföldön is elismerték. Ugyanez vonatkozik a római jog európai továbbélésével és a római jog oktatásával kapcsolatos tanulmányaira, melyekre bel- és külföldön egyaránt hivatkoztak és ma is hivatkoznak.

Tudományos munkássága területén kiemelendők Gratianusszal foglalkozó munkái, melyek értékes hozzájárulást jelentenek a kánonjog magas színvonalú, tudományos igényű kutatásához. Móra Mihály hangsúlyozza, hogy a *Decretum Gratiani* című kánonjogi gyűjteményt 1140 körül szerkesztő Gratianus életéről források hiányában csak feltevéseink vannak. Gratianus Bolognában a *Studium Generale*-n a gyakorlati teológia tanára volt és nagy valószínűséggel 1138 után írhatta ezt a művét. 1158-ban Petrus Lombardus *Sententiae* című művében már idéz a *Decretumból*, ami kétségtelenül jelzi annak gyors elterjedését, ismertté válását Itáliában. Nézete szerint is nagy valószínűséggel nem Gratianus írta az egész művet, mert már a középkori források is utalnak arra, hogy a bolognai magisterek kiegészítették, bővítették a gyűjteményt. Utal arra, hogy két szövegváltozat létezhetett: egy eredeti, mely viszonylag kevés római jogi elemet tartalmazott. Ennek oka az volt, hogy az 1130-ban, az 1131-ben továbbá az 1136-ban és 1139-ben tartott szinódusok megtiltották a szerzetesek (monachi) számára a római jog művelését. A római joggal szembeni, az egyház részéről mutatkozó ellenérzés mérséklődése volt az oka annak, hogy a XII. század közepén aktualizálták *Concordantia discordantium canonum* szövegét. Móra Mihály hangsúlyozza, hogy a *Decretum Gratiani* alapján a *ius canonicum* elkülönült a skolasztikus teológiától és önálló, mintegy „autonóm” tudománnyá vált.

Móra Mihály a római jog magyarországi továbbélésével, recepciójával foglalkozó magyar és idegen nyelven közzétett tanulmányaiban utal arra, hogy a *ius Romanumot* mint

világi törvényeket, *leges saecularest*, illetve mint *regni nostri consuetudines*-t oktatták. A joggyakorlatban az okiratok (*cautio*-k) szerkesztői a római jog műszavait alkalmazták, annak stílusát követték. Ilyen értelemben a római jogot – erre utal a *regni nostri consuetudines* kifejezés – hazai (magyarországi) jog, a *ius patrium* részének tekintették. A római jog magyarországi továbbélésének, alkalmazásának dokumentuma Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Lócse, Kis-Szeben, Eperjes szabad királyi városok törvénykönyve. E városi törvénykönyv forrása főleg a római jog. Bártfa, Eperjes, Kassa, Buda és Pest királyi városokban használt *Summa legum civilium* struktúrája az *Institutiók* rendszerét követi (*de personis, de rebus, de actionibus*). A főleg a németországi egyetemekről hazatért jogászok, városbírák a római jogot kiegészítő, szubszidiárius jogként alkalmazták. A 16. század első harmadában a római jog hatását Werbőczy István *Tripartituma* mutatja. Ugyanebben a században Johannes Honterus „*Sententiae ex libris Pandectarum*” című művének képezi döntő forrását a római jog. Honterus a római jogtudósok (*iurisperiti*) nevének említése nélkül több, a *Digestában* található regulát idéz. Uthalhatunk a „*Non alienat, qui dumtaxat omittit possessionem*” (Ulpianus), a „*Nullus videtur dolo facere, qui suo iure utitur*” (Gaius), a „*libertas inaestimabilis res est*” (Paulus), „*Impossibilium nulla obligatio est*” (Celsus) vagy a „*non omne quod licet honestum est*” (Paulus) regulákra.

Móra Mihály tudományos munkássága, miként erre halálát követően a Róla szóló megemlékezések szerzői is utaltak, egészen kivételes volt abban a vonatkozásban, hogy több jogág magas szintű művelését fogta át. Ebből következően a kiváló jogtudós esetenként új, korábban nem ismert oldalról tudott bemutatni lényeges jogintézményeket. Móra Mihály, miként ő maga Gratianusról írta, a jogtudomány területén „*vir acerrimi ingenii*” volt. Méltatlanul elfeledett igen szerteágazó, a jogtudomány több ágára kiterjedő munkássága ma is aktualitással rendelkezik és tanulmányozásra érdemes.

Felhasznált irodalom

Diószdi György: Móra Mihály (1908-1967) *Jogtudományi Közlöny* 23 (1968); Erwin Melichar: Mihály Móra (1908-1967) *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte (Kanonistische Abteilung)* 82 (1968); Szegedi egyetemi almanach 1921-1970. (Móra Mihály) Szeged, 1971. Hamza Gábor: *Észrevételek Brósz Róbert-Móra Mihály-Pólay Elemér: A római magánjog elemei I-II.* (Budapest, 1967-1968) című jegyzetéről. *Jogelméleti Szemle* 2013/2. <http://jesz.ajk.elte.hu> és uó: Egykorú hallgatói észrevételek a Brósz–Móra–Pólay-jegyzetről. *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae* 52 (2015) 47-51. old.

Móra Mihály jelentősebb művei (tanulmányok, jegyzetek, tankönyvek és monográfiák)

Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések a *Codex Juris Canonici* alapján, figyelemmel a régi jogra is. Budapest, 1934.; *Die Frage des Zivilprozesses und der Beweislast bei Gratian.* Pécs, 1937.; *Beiträge zur Geschichte des kirchlichen Prozessrechtes. Die Frage des Zivilprozesses und der Beweislast bei Gratian.* A Gróf Klebelsberg Kúnó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve VII. kötet, Budapest, 1937.; *Magister Gratianus mint perjogász.* Budapest, 1938.; *Az új házassági köteléki instrukció jelentősége.* Budapest, 1938.; *Újrafelvétel a fizetési eszközökkel elkövetett visszaéléseknél.* Budapest, 1938.; *Az egyházjogi irodalom útja.* Budapest, 1938.; *Az újabb bécsi egyházjog.* Budapest, 1939.; *Megjegyzések az egyházjog 2 kérdéséhez.* Szeged, 1939.; *Az egyházi adó és az egyházközség alapkérdései az egyházi és világi jog szerint.* Budapest, 1941.; *Házassági kereseti jog a köteléki perben az*

egyházjog szerint. Budapest, 1941.; Notter Antal emlékkönyv. (Szerkesztés Angyal Pállal és Baranyay Jusztinnal) Budapest, 1941.; Az egri püspöknek adott két instrukció (1794-1795) és a sommás házassági köteléki per. Budapest, 1942.; Esterházy Károly gróf, egri püspök szerepe a sommás házassági köteléki per jogtörténetében. Budapest, 1943.; A katolikus egyház és az állam. Budapest, 1943.; Jogtörténetünk új irányai. Budapest, 1948.; Polgári eljárási jog. (Egyetemi jegyzet) - 1950/51. tanév. Szeged, 1950. (2. félév, Szeged, 1951.; Tanulmányok az állam- és jog kérdései köréből. (szerkesztő) Budapest, 1953.; Az ügyfél problémájának elvi kérdései a büntetőjogban. Jogtudományi Közlöny 10 (1956); A büntetőeljárási jog magyar humanistája a századfordulón. Magyar Tudomány (1957); A polgári jog és a büntetőjog találkozásának eljárásjogi következményei adhézió esetén. Jogtudományi Közlöny 11 (1957); Az egyszerűbben bizonyítható tények a polgári jogban. Jogtudományi Közlöny 13 (1959); A per szókészletének újabb változásairól. Magyar Nyelvőr 83 (1959); Die verfahrensrechtlichen Folgen der Verschiedenheit des materiellen Rechts bei der Geltendmachung des zivilrechtlichen Anspruches im Strafprozess. Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Iuridica 1 (1959); Magyar polgári eljárásjog. (egyetemi tankönyv, társszerző). Budapest, 1959.; A bizonyítás fogalma, tárgya és a bizonyítékok mérlegelése a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közlöny 14 (1960); A bizonyítási teher a büntetőperben. Magyar Jog 7 (1960); La preuve plus simple de certaines faits dans la procédure civile. Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Iuridica 2 (1960); Les actes défectueux de procédure pénale dans le droit hongrois. Budapest, 1960.; A magyar büntető eljárási jog. (egyetemi tankönyv, szerkesztő és társszerző) Budapest, 1961.; A megállapítási kereset tárgya, fajai és a jogmegóvás szükségessége. Jogtudományi Közlöny 16 (1961); A római jog újabb kutatási irányáról. Antik Tanulmányok 9 (1962); A megállapítási kereset a Kamarai Választott Bíróság eljárásában. In: A nemzetközi kapcsolatok jogi problémái. Budapest, 1963.; Die weltliche und kirchliche Ehegerichtsbarkeit in Ungarn zu Ende des XVIII. Jahrhunderts. Österreichisches Archiv für Kirchenrecht 14 (1963); Zur Rechtsgeschichte des ausserordentlichen Eheprozesses. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte (Kanonistische Abteilung) 81 (1964); Über den Unterricht des römischen Rechtes in Ungarn in den letzten hundert Jahren. Revue Internationale des Droits de l'Antiquité (RIDA) 3-e série, 11 (1964); Bemerkungen zu der historischen Betrachtungsweise im römischen Recht. Acta Juridica Hungarica 7 (1965); Einige Fragen des präventiven Rechtsschutzes. Juristische Blätter 88 (1966); A római jog továbbéléséről. Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae 9 (1967); A római magánjog elemei I. (egységes jegyzet, szerkesztő és társszerző) Budapest, 1967. és Die Rechtsstellung der katholischen Kirchengemeinden in Ungarn zwischen den zwei Weltkriegen. In: Speculum Iuris et Ecclesiarum. Festschrift für Willibald M. Plöchl zum 60. Geburtstag. Wien, 1967.